

مسائل نظامی و استراتژیک معاصر

(رشته علوم سیاسی)

www.ketab.ir

دکتر محمدرضا حاتمی حامد روشن چشم

سرمشناسه	حاتمی، محمدرضا، ۱۳۴۳ - [علوم سیاسی]
عنوان و نام پدید آور	مسائل نظامی و استراتژیک معاصر (رشته علوم سیاسی) / محمدرضا حاتمی، حامد روشن چشم؛ ویراستار علمی تورج رحمانی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	سیزده، ۲۱۰ ص: مصور.
فروست	دانشگاه پیام نور؛ ۲۳۵۶. گروه علوم سیاسی؛ ۱۹ / ۱.
شابک	3 - 0403 - 14 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	قیفا.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	راهبرد - آموزش برنامه‌ای
موضوع	Strategy - Programmed instruction
موضوع	دفاع ملی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	Military readiness - Programmed instruction
موضوع	استراتژی نظامی - آموزش برنامه‌ای
موضوع	Military strategy - Programmed instruction
شناسه رده	روشن چشم، حامد، ۱۳۶۶ -
شناسه افزوده	رحمانی، تورج، ویراستار
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور
رده بندی کنگره	۱۶۴۲/ح ۱۶۴۲ U
رده بندی دیویی	۳۵۵/۰۲
شماره کتابشناسی ملی	۶۸۸۰۰

مسائل نظامی و استراتژیک معاصر

مؤلفان: دکتر محمدرضا حاتمی، حامد روشن چشم

ویراستار علمی: دکتر تورج رحمانی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و معاونت آموزش

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول شهریور ۱۳۹۶

شابک: ۳ - ۰۴۰۳ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0403 - 3

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید.

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	یازده
فصل اول. دیدگاه‌های گوناگون در مطالعات استراتژیک.....	۱
هدف کلی.....	۱
هدف‌های یادگیری.....	۱
مقدمه.....	۱
۱-۱ مطالعات استراتژیک چیست؟.....	۴
۲-۱ ارتباط میان مطالعات استراتژیک و مطالعات نظامی - امنیتی.....	۷
۳-۱ فرایند تحولات در مطالعات استراتژیک.....	۹
خلاصه فصل اول.....	۱۱
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول.....	۱۱
خودآزمایی تشریحی فصل اول.....	۱۳
منابع.....	۱۳
فصل دوم. تعریف و مفاهیم اساسی.....	۱۵
هدف کلی.....	۱۵
هدف‌های یادگیری.....	۱۵
مقدمه.....	۱۵
۱-۲ مفهوم استراتژی.....	۱۶
۲-۲ روند تحول مفهوم استراتژی.....	۱۸
۳-۲ علل و رویکردهای گوناگون به جنگ.....	۳۱
۴-۲ مطالعه جنگ.....	۳۱
۵-۲ علل فوری و اصولی جنگ.....	۳۲
۶-۲ علل مؤثر و تسهیل‌کننده جنگ.....	۳۳

۳۴	۷-۲ علل «لازم» و «کافی» جنگ
۳۵	۸-۲ رویکردهای گوناگون جنگ
۳۵	۱-۸-۲ رویکرد تاریخی - فلسفی جنگ
۳۹	۲-۸-۲ مبانی فلسفی - کلامی جنگ از دیدگاه ادیان
۴۳	۹-۲ جنگ‌های آینده
۴۵	۱۰-۲ امنیت ملی
۴۷	۱۱-۲ موقعیت‌شناسی بهتر امنیت ملی
۴۹	۱۲-۲ تبارشناسی مفهوم امنیت
۵۳	۱۳-۲ رابطه حقوق بین‌الملل و جنگ
۵۳	خلاصه فصل دوم
۵۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۵۶	خودآزمایی تشریحی فصل دوم
۵۷	منابع
۶۱	فصل سوم. مراد تکامل جنگ و استراتژی‌های نظامی
۶۱	هدف کلی
۶۱	هدف‌های یادگیری
۶۱	مقدمه
۶۳	۱-۳ استراتژی و جنگ‌های زمین
۶۶	۱-۱-۳ جنگ جهانی اول: سرآغاز جنگ‌های مدرن
۶۸	۲-۱-۳ جنگ جهانی دوم: عرصه جولان جنگ‌افزارهای نوین
۷۰	۳-۱-۳ جنگ‌های زمینی در قرن بیستم
۷۲	۲-۳ استراتژی جنگ دریایی
۷۴	۱-۲-۳ قدرت دریایی مهم‌ترین مؤلفه استراتژی دریایی
۷۵	۲-۲-۳ دلایل اهمیت قدرت دریایی
۷۵	۳-۲-۳ تحول تاریخی قدرت دریایی
۷۸	۴-۲-۳ ایده‌ها و دیدگاه‌ها در باب استراتژی دریایی
۸۰	۳-۳ دیدگاه‌های گوناگون در باب استراتژی دریایی مدرن
۸۳	۴-۳ قدرت هوایی
۸۴	۵-۳ پیدایش قدرت هوایی
۸۴	۶-۳ قدرت هوایی یکی از عناصر اصلی قدرت ملی
۸۸	۷-۳ نخستین استفاده از هواپیما
۹۱	۸-۳ قدرت هوایی در خلال جنگ جهانی اول
۹۳	۹-۳ جنگ جهانی دوم و قدرت هوایی
۹۵	۱۰-۳ استراتژی و نظریه‌های قدرت هوایی
۹۷	خلاصه فصل سوم
۹۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۹۹	خودآزمایی تشریحی فصل سوم
۹۹	منابع

۱۰۱	فصل چهارم. انواع و سطوح گوناگون استراتژی.....
۱۰۱	هدف کلی.....
۱۰۱	هدف‌های یادگیری.....
۱۰۱	مقدمه.....
۱۰۲	۱-۴ استراتژی‌های سیاسی.....
۱۰۲	۲-۴ استراتژی انزواطلبی.....
۱۰۴	۳-۴ عوامل مؤثر بر اتخاذ استراتژی انزواطلبی.....
۱۰۵	۴-۴ استراتژی انزواطلبی و کشورهای تازه تأسیس و انقلابی.....
۱۰۶	۵-۴ استراتژی انزواطلبی در دنیای امروز.....
۱۰۶	۶-۴ استراتژی عدم‌تعهد و بی‌طرفی.....
۱۰۷	۷-۴ استراتژی بی‌طرفی.....
۱۰۸	۸-۴ استراتژی عدم‌تعهد.....
۱۱۰	۹-۴ کنفرانس آفری- آسیایی دهلی نو (۲۲ مارس تا آوریل ۱۹۴۷ م).....
۱۱۱	۱۰-۴ دومین کنفرانس دهلی نو (۲۰-۲۳ ژانویه ۱۹۴۹ م).....
۱۱۱	۱۱-۴ کنفرانس کبیر.....
۱۱۲	۱۲-۴ کنفرانس آسیایی- آفریایی اندونگ (۱۸-۲۴ آوریل ۱۹۵۵ م).....
۱۱۵	۱۳-۴ استراتژی اتحاد و ائتلاف.....
۱۱۷	۱۴-۴ انواع اتحادها و ائتلافات.....
۱۱۹	۱۵-۴ استراتژی بازدارندگی.....
۱۲۴	۱۶-۴ نظریه بازدارندگی در جنگ سرد.....
۱۲۶	۱۷-۴ شکست بازدارندگی.....
۱۲۸	۱۸-۴ استراتژی دفاع ملی.....
۱۲۸	۱۹-۴ استراتژی‌های امنیت ملی.....
۱۳۴	۲۰-۴ استراتژی دفاع نظامی.....
۱۳۷	۲۱-۴ استراتژی دفاع غیرتحریک‌آمیز.....
۱۳۷	۲۲-۴ مشخصات استراتژی دفاع غیرتحریک‌آمیز.....
۱۳۹	۲۳-۴ تأکید بر استراتژی دفاع غیرنظامی.....
۱۴۰	خلاصه فصل چهارم.....
۱۴۰	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم.....
۱۴۲	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم.....
۱۴۲	منابع.....
۱۴۵	فصل پنجم. استراتژی و سیاست‌های نظامی در دنیای معاصر.....
۱۴۵	هدف کلی.....
۱۴۵	هدف‌های یادگیری.....
۱۴۵	مقدمه.....
۱۴۶	۱-۵ دیدگاه‌های گوناگون در خصوص تکنولوژی نظامی.....
۱۴۹	۲-۵ تسلیحات.....

۱۵۲	۳-۵ جنگ افزار هسته‌ای
۱۵۶	۴-۵ بمب نوترونی
۱۵۷	۵-۵ جنگ افزارهای شیمیایی
۱۵۸	۶-۵ جنگ افزارهای میکروبی
۱۵۹	۷-۵ موشک‌ها
۱۶۲	۸-۵ تولد موشک‌های مدرن ۱۹۴۲-۱۹۰۰
۱۶۴	۹-۵ موشک‌های بالستیک
۱۶۵	۱۰-۵ ویژگی‌های موشک بالستیک
۱۶۷	۱۱-۵ موشک‌های کروزر
۱۶۸	۱۲-۵ بمب افکن‌ها
۱۶۹	۱۳-۵ اتحادها و ائتلاف‌های نظامی
۱۷۰	۱۴-۵ پیم بغداد (ستو)
۱۷۰	۱۵-۵ سکالرری پیمان بغداد (ستو)
۱۷۲	۱۶-۵ سرانجام پیمان بغداد
۱۷۲	۱۷-۵ پیمان ورشو
۱۷۵	۱۸-۵ پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو)
۱۷۷	۱۹-۵ وظایف مهم امنیتی ناتو
۱۷۸	۲۰-۵ نهادهای اصلی ناتو
۱۷۸	۲۱-۵ ناتو پس از جنگ سرد
۱۸۰	۲۲-۵ مأموریت‌های نوین ناتو
۱۸۰	۲۳-۵ نیروهای بین‌المللی کمک به امنیت افغانستان
۱۸۱	۲۴-۵ خلع سلاح
۱۸۲	۲۵-۵ دیدگاه‌های نظری در حوزه خلع سلاح کنترل تسلیحات
۱۸۳	۲۶-۵ هدف‌های خلع سلاح
۱۸۴	۲۷-۵ انواع خلع سلاح
۱۸۵	۲۸-۵ ایرادهای مفهوم خلع سلاح
۱۸۶	خلاصه فصل پنجم
۱۸۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۱۸۷	خودآزمایی تشریحی فصل پنجم
۱۸۸	منابع
۱۹۱	فصل ششم. چشم‌انداز تحولات مطالعات استراتژیک
۱۹۱	هدف کلی
۱۹۱	هدف‌های یادگیری
۱۹۱	مقدمه
۱۹۲	۱-۶ تحول در مطالعات استراتژیک
۱۹۶	۲-۶ فرایند جهانی‌شدن و تحولات نظامی و استراتژیک
۱۹۷	۳-۶ جهانی‌شدن مفاهیم امنیت و استراتژی
۱۹۹	۴-۶ امنیت و استراتژی در عصر جهانی‌شدن

۲۰۰	۵-۶ استراتژی و امنیت در عصر پُست‌مدرن.....
۲۰۱	۶-۶ خاستگاه جنگ پسامدرن و جایگاه آن در اندیشه نظامی معاصر.....
۲۰۳	۷-۶ مؤلفه‌های جنگ پسامدرن.....
۲۰۵	۸-۶ جنگ پُست‌مدرن و استراتژی.....
۲۰۶	خلاصه فصل ششم.....
۲۰۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم.....
۲۰۸	خودآزمایی تشریحی فصل ششم.....
۲۰۸	منابع.....
۲۱۰	پاسخنامه.....

www.ketab.ir

پیشگفتار

پیروزی در جنگ و ستاد در برابر حملات دشمنان، در کنار سودآوری اقتصادی، از هدف‌های مهم سیاستمداران و زمامداران به شمار می‌رود. امروزه بیش از پیروزی در جنگ، غلبه بر انتخابات - پارلمانی - ریاست جمهوری - و تسلط بر افکار عمومی، با استفاده از ترفندهای گوناگون در جهت استراتژیک بسیار مورد توجه است.

از روزی که بشر جنگ را آغاز کرد نحوه استفاده از ابزارها و شیوه سازماندهی نیرو، در کنار استفاده از عواملی مانند سمیاد روانی، ترس، تهدید و عقب‌نشینی برای پیروزی در آن همواره مهم بوده است. با پیچیده‌تر شدن ابزارهای نظامی و افزایش نیروهای انسانی، شیوه‌های جدیدی از سازماندهی در جنگ را شاهد هستیم. برای نمونه می‌توان مقایسه‌ای میان جنگ‌های تن‌به‌تن که از سلاح سرد و فنون ساده جنگ بهره می‌بردند با جنگ‌های مدرن که به‌وسیله سلاح‌های مدرن و تاکتیک‌های پیچیده عمل می‌کنند انجام داد؛ استراتژی در این میان به‌عنوان علم سازماندهی و پیروزی در جنگ به شمار می‌رود. از این رو، علم استراتژی در کانون مطالعه نظمیان جهت غلبه بر دشمن و بالطبع سیاستمداران، جهت تحقق هدف‌های سیاسی، قرار دارد.

پیچیده‌شدن ابزارهای نظامی و تحول در ماهیت جنگ‌ها مطالعات استراتژیک را به علمی سیال تبدیل کرده است؛ به‌گونه‌ای که در مطالعات این حوزه شاهد ابعاد گوناگونی هستیم. به‌طور مثال می‌توان استراتژی‌هایی از قبیل بازدارندگی، حمله گسترده، دفاع نظامی و دفاع غیرنظامی، همین‌طور در حوزه سیاسی استراتژی‌های بی‌طرفی، عدم تعهد، اتحاد و ائتلاف و غیره را شاهد بود.

بنابراین، استراتژی به مثابه شیوه فرماندهی و حصول هدف‌های سیاسی، نظامی و اقتصادی تلقی می‌شود. براین مبنا مطالعات استراتژیک و شناخت ابعاد آن در کنار تحولات رخ داده از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. کتاب حاضر با عنایت به اهمیت مطالعات استراتژیک به‌منظور آشنایی دانشجویان، اساتید و علاقه‌مندان به بررسی این حوزه معرفتی می‌پردازد.

این کتاب دربرگیرنده ۶ فصل است. فصل نخست تحت عنوان «دیدگاه‌های گوناگون در مطالعات استراتژیک» به بررسی فرایند شکل‌گیری استراتژی و رویکردهای گوناگون می‌پردازد. در این فصل با عنایت به رقابت میان دو ابرقدرت، استراتژی از ابعاد گوناگون، مورد کنکاش قرار می‌گیرد. همچنین در فرایند تحول آن بر دگرگونی در ابزار، یکنگ تأکید می‌شود. از طرف دیگر، رابطه میان مطالعات استراتژیک و مطالعات نظامی - اجتماعی از جمله بخش‌های مهم این فصل است؛ در ادامه نیز تحول رخ داده در مطالعات استراتژیک و چشم‌انداز آینده آن مورد توجه قرار گرفته است.

فصل دوم به تریب مفاهیم اساسی «شامل استراتژی و جنگ می‌پردازد. مفهوم استراتژی و روند تحول آن اولین بخش این فصل است که به‌منظور آشنایی با اصطلاح استراتژی و روایت‌های گوناگون، تبیین شده است. در مبحث مفهوم جنگ به علل جنگ - علل لازم، کافی، فوری و مؤثر - در کنار رویکردهای گوناگون - رویکردهای تاریخی و فلسفی، آموزه مسیحیان، آموزه زرتشتیان، آموزه اسلام و جنگ‌های آینده - توجه شده است. بخش آخر این فصل به رابطه میان حقوق بین‌الملل و جنگ پرداخته است.

فصل سوم مراحل تکامل جنگ و استراتژی را در قالب جنگ‌های زمینی، دریایی و هوایی پی می‌گیرد. در بخش اول این فصل با عنوان «استراتژی و جنگ‌های زمینی» فرایند تکامل آن از گذشته تا جنگ‌های قرن بیستم مورد توجه قرار گرفته است. قدرت دریایی و دلایل اهمیت آن موضوع دوم این فصل را تشکیل می‌دهد. هدف از تبیین این فصل نشان‌دادن نقش قدرت‌های گوناگون - زمینی، دریایی و هوایی - در مطالعات استراتژیک است.

فصل چهارم با عنوان «انواع و سطوح گوناگون استراتژی»، درصدد تبیین استراتژی در سطوح سیاسی و نظامی است و مفاهیمی همچون استراتژی سیاسی دربرگیرنده انزواطلبی، عدم‌تعهد و بی‌طرفی، اتحاد، ائتلاف و بازدارندگی را توضیح می‌دهد. از طرف دیگر، استراتژی نظامی شامل، دفاع ملی، امنیت ملی، دفاع نظامی و دفاع غیرتحریک‌آمیز می‌شود.

فصل پنجم به «استراتژی و سیاست‌های نظامی در دنیای معاصر» پرداخته است. این فصل به تأثیر تسلیحات و تحولات ناشی از آن توجه می‌نماید. اتحادها و ائتلاف‌های نظامی محور بعدی این فصل را تشکیل می‌دهد. به گونه‌ای که پیمان ورشو و ناتو به عنوان مهم‌ترین پیمان‌های نظامی مورد توجه و تحلیل قرار می‌گیرند. در نهایت خلع سلاح و انواع آن به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل دنیای معاصر بررسی شده است.

فصل ششم، با عنوان «چشم‌انداز تحولات استراتژیک»، به تحولات در حوزه مطالعات استراتژیک، فرایندهای جهانی‌شدن و پسامدرن اختصاص یافته است. این فصل در پی تأثیرات فرایند جهانی‌شدن که منجر به تحول در مفاهیم امنیتی شده است، در کنار یک پُست‌مدرن به مفهوم امنیت پرداخته است. به نمایش گذاشتن تحولات رخ داده در خصوص امنیت و بالطبع استراتژی مهم‌ترین موضوع در این فصل است.

در نهایت باید متذکر شد که مطالعات استراتژیک، در روند تکامل خود، مسیر پربار و خمی را طی کرده است. از این رو، جنگ و سیاست موضوع اصلی این بحث را شکل می‌دهد. امید آن می‌رود که این کتاب بتواند اطلاعات مفیدی در اختیار دانشجویان، اساتید و علاقه‌مندان به این موضوع قرار دهد. از طرفی، با توجه به گستره این حوزه و تنوع منابع و آراء و همچنین امکان وجود گستره و نواقص، از خوانندگان محترم تقاضا می‌شود با ارائه پیشنهادات ارزنده خود به بهبود اثر حاضر مدد رسانند.